

Amikor a magyar közélet búcsúzni kezdett Bence Györgytől, a beszédek két téma, a filozófia és a politika körül forogtak. Mindenkinél tájékozottabb, szellemes és kíméletlenül kritikus filozófus volt és bölcsen mérlegelő, a racionális érveket megsemmisítő iróniával (s a magánéletben szenvedélyes elfogultsággal) párosító politikai kommentátor. Itt azonban elsősorban a *BUKSZ* alapító szerkesztőjére s a szerkesztőbizottság munkájában hat és fél éven át meghatározó szerepet játszó társelnökre emlékezünk: Bence Györgyre, a *BUKSZ* szigorú ars poeticájának egyik megfogalmazójára, a kritikus vitaszellem szenvedélyes ébrentartójára. Felidézem tehát, hogyan szövődött össze életében a szerkesztői munka és a kritikai szemlélet a filozófiával és a politikával.

Majdnem egy évtizeddel fiatalabb lévén, Bencével már mint ellenzéki hírességgel ismerkedtem meg 1975-ben. Ekkor ő már túl volt a „Lukács-óvoda” tagjaként írt első emlékezetes vitacikkeken, a 31 éves korára elkészített kandidátusi disszertáción (*Kritikai előtanulmányok egy marxista tudományfilozófiához*, 1972), amit csak majd 17 év múltán védehetett meg, mert párthatározat ítélte el Kis Jánossal és Márkus Györggyel együtt írt művét, a közbeszédben egyszerűen *Überhaupt* néven emlegetett *Hogyan lehetséges a politikai gazdaságtan?* című értekezést. Emiatt ellenzéki gondolkodó társaival publikációs tilalom alá került, eltávolították a Filozófiai Intézetből. Az Európa Könyvkiadó „külsős” szerkesztőjeként kereste a kenyerét. Ez utóbbi minőségében kerestem meg, hogy írjak utószót Johan Huizinga főművé, *A középkor alkonya* általa szervezett reprezentatív újrakiadásához – ez volt életem első komolyabb publikációja, s egyúttal első találkozásom Bencével, a szerkesztővel. Kevés embert láttam, aki ilyen megbecsüléssel és figyelemmel foglalkozott a pályakezdő értelmiségiek szövegeivel, gondolataival.

Bence György és Kis János a hetvenes évek nagyobbik felét az Akadémiai Könyvtár 9-es és 11-es asztalánál töltötte. Itt lett a szerzőpárból a magyar filozófia belső száműzetésben élő, itthon Szamizdat kiadói jelzéssel, külföldön Marc Rakovskij néven publikáló autoritása. Az ártalmatlannak tűnő könyvtári olvasóterem és az előterében található dohányzó lett a formálódó demokratikus ellenzék konspiratív találkozóhelye, s egyúttal a lengyel mintára „második nyilvánosságot” teremtő gépiratos szamizdatirodalom kiadóközpontja. Hatóköréből a rövid pamfletek után hamarosan egy sor hosszabb gyűjteményes kötet került ki: a Kenedi János által jegyzett *Profil*, a Kovács András által összeállított *Marx a negyedik évtizedben* vagy az ellenzék Bence György által is szervezett válnálkázása, a *Bibó Emlékkönyv*.

A nyolcvanas évek elején szétváltak Bence György és Kis János útjai – a *Beszélő* kiadását és a magyarországi kritikus értelmiségi csoportok „demokratikus ellenzéké” szerveződését Bence túlzottan kockázatos politikai lépésnek tartotta. Nem mintha az ellenzéki politikai megnyilvánulásoktól tartózkodni kívánt volna: 1984-ben részt vett például a Csehszlovákiában bebörtönözött ellenzéki kiszabadítását követelő, Hamburger Mihály által szervezett Duray Bizottságban. De ugyanilyen fontos volt neki a kritikus értelmiség hagyományosabb színtere: a konspiratív keretek között munkálkodó, a „felfogatást” kritikai diskurussal megpróbáló lakásszeminárium. A fiatal társadalomkutatókból általa egybehívott tanítványi-baráti körben a szubkultúrák és a társadalmi mozgalmak történeti modelljeit elemeztük. A nagy ívű kritikai koncepciókból ugyan nem lett kollektív könyv, de sokunknak maradandó élménye, hogy Bence mennyire komolyan vette az együttgondolkodás efféle lehetőségeit. Egy másik lakásszeminárium a totalitarizmus témájával foglalkozott, és egyúttal a „párhuzamos szemináriumok” ambiciózus nemzetközi vállalkozásába illeszkedett: a budapesti csoport az azonos tematikát megbeszélő New York-i New School egy szemináriumával és egy hasonló varsói lakásszemináriummal rendszeresen kommunikálva folytatta megbeszéléseit. Ugyanebben az időben Bence a párizsi Magyar Füzetek különszámában összegyűjtötte a hazai késő kádárista társadalomtudomány „szent teheneinek” itthon nyomdostként nem tűrő, kíméletlenül szigorú bírálatait.

Ilyen előzmények után került sor a *BUKSZ* megalapítására 1989 őszén. Bence ekkoriban a Filozófia tanszékcsoport oktatója lett, majd vezetője az ELTE-n, s megjelentek legfontosabb korábbi filozófiai elemzései. Megújult erővel vetette bele magát a politikai tevékenységbe, a Szociáldemokrata Párt, majd a Fidesz tanácsadójaként, s amikor e közvetlen politikai szerepnek néhány

év múltán hátat fordított, továbbra is megmaradt nagy tekintélyű politikai kommentátornak. Mindeközben a *BUKSZ* szerkesztőségében mi azt láthattuk, hogy hatalmas ambícióval vett részt szerveződé folyóiratunk szerkesztésében, mely azt a célt tűzte maga elé, hogy újratерemtsе a magyarországi társadalomtudományos kritikát.

Sokat tanultunk tőle arról, hogyan kell komolyan venni az újrakalkuláló tudományos értékrendet, saját szerkesztői alapelveinket, szerzőinket, cikkeinket – végső soron saját magunkat. A fojtogató szivarfüsttől ellepelt heti szerkesztőségi értekezletek izgalmas vitái, parázs veszekedései súlyt kaptak az ő jelenlététől. Amikor hosszabb időre Amerikában volt, rendszeresen érkeztek tőle a részletes – gyakran szarkasztikus – kommentárokkal teli levelek: elolvasott minden cikkezdeményt. Sosem volt teljesen elégedett, hol nevetett, hol dühöngött a szerzők és a szerkesztők tökéletlenségén, hogy nem ütjük meg a magunk számára felállított mércét. Végül hat és fél év után úgy látta: elmaradt a magyar tudományos élet szervezeti és szellemi megújulása, amiben 1989-ben reménykedtünk, és mi sem vagyunk elég következetesek a szigorú kritikában. „Ez már nem az a *BUKSZ*, aminek 1989-ben indult...”, írta, és búcsút mondott a szerkesztőségnek, amit nagyon sajnáltunk. Egy 2000-estén a Merlin Színházban a kilencvenes évek második felében ironikusan pillantott vissza jelentősebb szakmai és politikai „összezőrdüléseire” (akkoriban épp az általa alapított „Láthatatlan Kollégium” belső konfliktusai voltak napirenden) – s némi resignációval jegyezte meg: „úgy látszik, én már csak ilyen összeveszős vagyok”.

Megkönnyebbülten derültünk akkor, bár tudtuk, hogy volt ezeknek az összekülönbözéseknek egy másik oldala is. Mindig is éreztük, de most, egységben látva Bence György életét, még jobban érzékeljük: mágnesként vonzotta magához a tanítványokat, gondolkodó társakat, újabb és újabb csapatokat toborzott s mozgósított közös munkára, formált közösséggé. Ugyanakkor szigorú mércét is állított, ingerelte a sékelyesség, szívből megvetett mindenkit, akit színvonalatlannak, álszentnek, ostobának tartott. Könnyen kiabrándult hajdani munkatársaiból, barátáiból. Habozás nélkül túllépt szeretett vállalkozásain, ha úgy látta, valami összekuszálódott, meghibásodott bennük. Megalkudni képtelen, sokszor kíméletlen következetessége szerencsére életbarát temperamentummal párosult: tudott mindezen derülni, jóízűen nevetni is. És mindig nyitott szemmel, megújuló lelkesedéssel, bizakodással és kritikus odafigyeléssel kereste az újabb fiatal tehetségeket, az újabb megváltó kezdeményezéseket. Emlékével együtt ezt a mércét is őrzi a *BUKSZ*.

Klaniczay Gábor